

A váz és véka.

A NySz. és NyUSz körül, a század fordulón lezajlott harc mérlegre tett majd minden feldolgozottnak hirdetett munkát és igyekezett összeírni a NySz.-ból hiányzó szavakat s kölesönösen utalta át a NyUSz. szavait a NySz.-ba vagy megfordítva. Így több százra tehető dolgozatban ezrével gyűltek be a szavak, anélkül, hogy valaki is meggondolta volna annak szükségességét, hogy azokat betűrendbe szedje. Az Index Vocabulorumról azonban annál kevésbbé volt szó, mivel többen is megállapították, hogy feldolgozása hiánytalan.

Ebből a rendezetlen munkahalmazból természetesen nem sok haszon háramlott a nyelvtudományra.

A szótárakkal különben Melich foglalkozott legbehatóbban s külön könyvet szentelt a „Magyar szótárirodalom“-nak. Az Index Vocabulorumról külön is megállapította annak eredeti erdélyi nyelvét s szavainak eredetiségét. Erre az eredményre a szótár szavainak, az addig, t. i. az I. V. megjelenéséig, megjelent szótárak szavaival történt összehasonlításával jutott. Mint mondja, egyetlenegy szót sem talált a latin szótárban, melynek fordítása egyezne a többi szótárakéval.

Az Index Vocabulorum feldolgozása mindamellett igen hiányos a NySz.-ban s nem felel meg annak a követelménynek, melyet a szótár kiválósága megkívánt volna. Jellemzők erre a *váz* és *véka* szavak.

Úgy az EtSz., mint a Bárczi-féle „Szófejtőszótár“, nemkülönben Balassa szótára és Horger Antal: „Magyar szavak története“ is egyértelműen állapítják meg, hogy a csontváz alapszavának *váz*-nak „madárijesztő“ volt a régibb jelentése s csak a nyelvújítás ruházta fel mai jelentésével.

A legérdekesebb azonban az, hogy a *váz* szó, „sceletum“ értelemben is, ott van már a NySz.-ban. Még hozzá nem is egy adattal. Így megvan a Comenius „Iana“¹-jából vett idézetben is: „Fonnyattak mintegy vazac, össze rakott száraz tetemec.“ Engem mindig ingerelt ez az idézet, de a közmegállapítás ellen nem volt mit tennem. A Meliushól vett adatokban is „csontváz“-at jelent a gyakran használt „üres váz“. Pl. Melius Jóh 28: „Üres váshoz hasonló emberek.“ Mintha lenne velőtlen csontokhoz, hústalan váshoz azaz csontváshoz hasonló emberek. Tehát más Melius!

A csomót aztán az „Index Vocabulorum“-nak, ennek a „pontosan feldolgozott“ szótárnak általam történt tüzetes áttanulmányozása oldotta meg. A *váz* szót ugyanis Tsaholczy és Bihari szótározták először az I. V.-ban, a „sceletuni“ latin szó alatt. A *sceleton* szót ugyanis, mely a *sceletos* mellett használatos a görögben, a *váz* szóval értelmezik s magyarázólag hozzáfeszik: „vagy össze aszott száraz holttestem“ Vö.: Menge-Guthling 1903: *sceletos* „ausgetrocknet“; o *sceletos*: „Mumie, *Gerippe*“. Más szótárakban o *sceletos* mellett a to *sceleton* alak is megtalálható, mint a lat. „sceletum“ közvetlen megfelelője.

A NySz. és Szabó Károly: „Régi magyar könyvtára“-nak megjelenése között, különben is, több mint 10 év telt el. A NySz. részéről tehát hiba volt a Tsaholczy-Bihari-féle „Index Vocabulorum“-ot mint Major-féle szótárt kezelni s nem tudomásul venni a kapcsolatot, mely a „Ianua“ és az „Index Vocabulorum“ között volt.

A NySz. *váz* szó alatti idézeteit, még ezen tények ismerete nélkül is, szét kellett volna választani s így önként megmutatkozott volna a *váz* szó azon értelmi árnyalata, mely a *váz* „sceletum“ jelentésére rámutat. De ha e kapcsolatot nem is veszi észre, akkor is, rá kellett volna figyelmét fordítani a „Ianua“-ról az „Index Vocabulorum“-ra s a *váz* szó százados „csontváz“ értelmét megállapítani.

A *váz* szót tehát már 1647-ben, sőt, természetszerűleg azt megelőzően is, száz évet meghaladó idővel a nyelvújítás előtt is kimutathatólag „sceletum“ értelemben szótározták. Nagy a valószínűsége annak is, hogy a *váz* szónak „összeaszott, száraz holttestem“ az eredeti jelentése.

A honfoglaló s a honfoglalás előtti magyar ismerte ugyanis a sugorított holttestek temetési módját, mely talán leginkább alkalmas arra, hogy az „összeaszott, száraz holttestem“-et létrehozza. A *váz* szó eredetét tehát vagy a török, vagy az indoiráni szavak között kell megtalálnunk.

Ezzel a megállapítással egyik régi tartozását véljük leróni a kutatásnak.

A *véka* szó tárgyalását pedig különönsen az teszi időszerűvé, hogy mostanában jelent meg Melich tollából, a „Véka“ című dolgozat a MNy.-ben (XXXVIII. 325.) úgy, ahogy azt az EtSz. közölni fogja. Természetesen most már az én kiegészitésemmel egyetemben.

Melich forrásainak sorában természetesen ott van a NySz., mely „Mayor Szótár“-ként az „Index Vocabulorum“-ot is feldolgozta, viszont nincsenek felvéve oly adatok, melyek megvannak ugyan az I. V.-ban, de hiányoznak a NySz.-ből.

A NySz. ugyanis nem veszi fel a *véka* szó két példáját, mely ott van az „Index Vocabulorum“-ban pontos körülírással. „Medinus“ alatt olvashatjuk: mérték neme, *fél véka*“, s „modius“ alatt pedig: „Köböl, *negyed rész véka*“. Tehát nemcsak hogy megvan a *véka* szó, de annak más szótáraknál pontosabb meghatározását adja. Éppen oly meghatározás, mely Melich szerint hiányzik a régibb adatok közül s melynek hiányát ő is érzi.

Bár itt hiba történt, e hiba lényegében nem változtat a „Véka“ végső eredményein.

Egészen más a helyzet a *váz* szónál. Ha nem állapítom meg ugyanis, hogy e szót, Tsaholczy és Bihari már 1647-ben „sceleton“ értelemben használták, úgy a *váz* teljesen hamis színben került volna az EtSz.-ba. A hiba már azért is súlyos lenne, mert hiszen maga a NySz. is tartalmaz ily, értelmű példákat. Ezek gondos mérlegelése egyrészt, az Index Vocabulorummal történő összehasonlítása másrészt már maga is irányt adó lehetne.

Ennek a megállapításnak, mint már előbb is említettem, új irányt kell adni a további kutatásnak, mely nemcsak a *váz* szó eredetét lesz hivatva keresni, de fentt érintett hiányokat is kiegészíti és a hibákat kiirtja.

Alföldi Rezső.